

dzať ju dogmatickými myšlienkovými konštrukciami.

*

Kyvadlo histórie je uvádzané do pohybu napätím medzi formou a obsahom spoločenskej výroby, ktoré sa formuluje v určitom type vlastníctva výrobných prostriedkov, tvoriacim základ pre svoju sebanegáciu. Túto dialektiku, na vrchole ktorej je sebanegácia antagonistickej formácie ako takej neantagonistickej, je treba chápať ako proces postupného prechodu vedľajších, nepodstatných stránok dialektického rozporu (reprezentovaného vývojom súkromného vlastníctva) v podstatné, určujúce, aby na konci tohto procesu obidve stránky mohli

byť nahradené syntetickou formou, v ktorej sa organicky skĺbia progresívne prvky oboch. Až takáto konfliktná jednota kolektívneho a individuálneho aspektu vlastníctva môže umožniť reálne kontrolovateľný sociálny vývoj, prechod „z ríše nevyhnutnosti do ríše slobody“. Na to však musíme pochopiť všetky determinanty a konkrétne historické peripetie princípu historizmu — tohto kľúča k dejinám a vďaka nim aj k budúcnosti. K tomu nám môže pomôcť aj porovnanie rôznych marxistických prístupov k riešeniu tejto zložitej a v mnohom ešte diskusnej problematiky, akou je teória spoločensko-ekonomickej formácie.

Ján Starkbauer

NEGÁCIA NEGÁCIE V DISKUSII

Dialektika negácie negácie. Pravda, Bratislava 1986, 255 s.

Teoretické diskusie, tvorivé konfrontácie názorov sú jedným z predpokladov pohybu vnútri vedeckého poznania. Túto skutočnosť si už dlhšie uvedomujú organizátori filozofického života v ZSSR a využívajú ju ako stimul pre prácu filozofov. S výsledkami ich úsilia sa má možnosť oboznámiť už nie po prvýkrát aj náš čitateľ.

Po pozitívnom ohlase, s akým sa stretla kniha *O dialektickom protirečení* [v slovenčine vyšla r. 1983], pristúpilo Nakladateľstvo Pravda k vydaniu ďalšej, analogicky koncipovanej knihy venovanej problémom negácie a nazvanej *Dialektika negácie negácie*; obe knihy prinášajú vystúpenia a diskusie významných osobností sovietskej filozofie na danú tému. Za okrúhlym stolom sa teraz stretli okrem moskovských a leningradských filozofov aj autori z Minska, Permu a Sverdlovska, aby si vymenili názory jednak na podstatu, hranice pôsobenia zákona

negácie negácie a jednak aby v priebehu diskusie spresnili pojmový aparát späť s týmto zákonom.

Monotematický zborník má podobnú štruktúru ako predchádzajúci o protirečení, tvoria ho dve časti. Prvá sústreďuje hlavné príspevky účastníkov diskusie a poskytuje tak prehľad najzávažnejších koncepcií zákona negácie negácie uplatňovaných v súčasnej sovietskej filozofickej produkcii. Niektoré príspevky sú zamerané na vzťah zákona negácie negácie a ďalších základných zákonov dialektiky, iné skúmajú štruktúru a metodologický význam tohto zákona, resp. nastoľujú vzťah medzi kategóriou negácie a zákonom negácie negácie. V druhej časti sa vytvoril priestor pre kritické pripomienky na margo koncepcií vyslovených v prvej časti ako aj pre spätné reakcie na tieto pripomienky. Hlavným cieľom zborníka dokumentujúceho väčšiu alebo menšiu názorovú

odlišnosť v interpretovaní danej problematiky bolo predovšetkým ujasnenie istých východiskových princípov, zmapovanie stavu rozpracovanosti problému a už spomínaná precizácia pojmov, s ktorými sa v diskusii pracovalo. Tieto úlohy jasne v úvode formuluje B. M. Kedrov, ktorého príspevok spolu so záverečným hodnotením diskusie z pera V. A. Lektorského rámcujú vystúpenia a príspevky ostatných autorov zborníka.

Úvodnú stať B. M. Kedrova i vďaka širšiemu záberu na problematiku a všeobecnejším formuláciám možno v istom zmysle pokladať za akúsi odrazovú plochu pre ďalšie príspevky. Kedrov sústreďuje pozornosť na základné okruhy problémov, ktoré sa vinú celou knihou: je to súvislosť zákona negácie negácie s ďalšími zákonmi dialektiky, otázka univerzálnosti tohto zákona, vzťah negácie negácie a metódy postupu od abstraktného ku konkrétnemu, vzťah negácie negácie a protirečenia a napokon skúmanie príčin dezinterpretácie pojmu negácie. Otázka univerzálnosti je jednou z rovín, v ktorej sa najvýraznejšie stretávajú odlišné, až protichodné názory. Ak na jednej strane B. M. Kedrov, ale aj napr. V. K. Bakšutov, V. V. Orlov alebo V. I. Sviderskij obhajujú stanovisko univerzálneho charakteru tohto zákona, iní autori (G. I. Bondarev, L. J. Danilenko a ďalší) vystupujú proti takému širokému chápaniu zákona negácie negácie. Diskusia ukázala, že problém zákona negácie negácie nemožno riešiť v izolácii od ostatných zákonov dialektiky (názory sa tu rozchádzajú najmä v tom, či diskutovaný zákon predstavuje samostatný zákon alebo len formu prejavu zákona jednoty a boja protikladov), no nemožno ho riešiť ani v odtrhnutosti od problému vývoja (redukovaného často len na progres). Príspevky viacerých autorov jasne dokumentujú vzájomnú spätosť

konceptie vývoja a skúmaného zákona: chápanie dialektiky negácie negácie súvisí s chápaním vzťahu medzi pohybom, vývojom, regresom či pohybom v jednej rovine, medzi špirálovitosťou, cyklickosťou a pod.

Na rozdiel od Kedrova L. J. Danilenko a F. N. Rekunov nepokladajú za dostačujúce vedecky odôvodnené pripisovať zákonu negácie univerzálny charakter, argumentujúc existenciou nevratných procesov v zložitých systémoch, kde je návrat k predchádzajúcim stavom málo pravdepodobný. V súlade s tým ani cyklickosť nemožno podľa nich pokladať za univerzálnu charakteristiku pohybu, zákon negácie negácie vzťahujú len na progresívny vývoj. S limitovaným chápaním pôsobnosti zákona súvisí aj ich názor o odlišnom stupni všeobecnosti zákona negácie a ostatných zákonov dialektiky.

V. I. Korjukin podáva vo svojej stati kritiku absolutizácie idey progresu a zastáva koncepciu mnohosmernosti vývoja. Zdroje nesprávnej interpretácie problematiky vidí v tom, že za podstatu zákona negácie negácie sa začala uznávať kontinuita vývojových etáp, ich opakovateľnosť, špirálovitosť.

Celkom osobitná je pozícia V. L. Obuchova, ktorý vymedzuje pôsobnosť zákona negácie negácie do sféry poznania, charakterizujúc ho ako metódu vedeckého poznania (t. j. tézu, antitézu a syntézu chápe ako nevyhnutné stupne vedeckého odrazu skutočnosti). Dynamickú štruktúru negácie negácie tvorí podľa neho analytická (abstraktná) a syntetická (konkrétna) negácia. Tento autor veľmi rigorózne kritizuje prenos triadickej formy negácie negácie z oblasti poznania na objektívnu realitu, tvrdí, že schéma triadickosti je na objektívne javy nepoužiteľná, vlastná je len subjektívnej dialektike, má ju zmysel uplatňo-

vať len na vývoj myslenia. Obuchovovo chápanie negácie negácie ako adekvátnej formy odrazu objektívneho protirečenia, ako „gnoseologickej formy pohybu protirečenia“, t. j. ako spôsobu dosahovania pravdy je v zborníku ojedinelé, treba povedať, že ostatnými autormi zväčša kriticky hodnotené. Nemožno mu však uprieť isté stimulujuce pôsobenie najmä vo vzťahu k mechanickým prenosom triadickej schémy na akékoľvek objektívne javy, čo vedie k schematizácii a narúšaniu dialektiky ako metódy myslenia.

Diametrálne odlišný je názor V. K. Bakšutova, ktorý chápe zákon negácie negácie ako zákon vývoja celej objektívnej reality, t. j. prírody, spoločnosti i myslenia. Zákon negácie negácie prekonáva podľa tohto autora ideu kolobehu a aj koncepciu priamočiarej jednosmernosti, zachovávajúc ich ako limitné—ideálne prípady vývojových procesov. Bakšutov zároveň zdôrazňuje metodologický význam zákona negácie negácie ako univerzálneho zákona pre vývoj predstáv modernej vedy o dialektike vratnosti a nevratnosti.

V. V. Orlov stotožňuje vývoj s progresom (regres doň začleňuje ako podriadený moment); z takéhoto stanoviska kritizuje postulát rovnocennosti programu, regresu a zmeny v jednej rovine a univerzálnosť zákona negácie negácie spája práve s koncepciou vývoja ako progresu (dominanty) sprostredkovaného aj regresom. Diskutovaný zákon pôsobí podľa neho ako v jednotnom svetovom procese, tak aj v každom zvláštnom vývojovom procese. Analogické stanovisko rozpracúva V. D. Morozov: vývoj chápe ako postupný vzostupný pohyb, v ktorom prináleží progresu prevládajúca tendencia, v súlade s čím je podľa neho v zákone negácie negácie v koncentrovanej podobe obsiahnutá všeobecná predstava vývoja. Jeho názory

na aplikáciu triadickej schémy sa nachádzajú kdesi uprostred krajných koncepcií, neabsolutizuje túto schému, no chybu vidí aj v jej ignorovaní.

Spomeňme ešte stručne názory V. I. Sviderského, podľa ktorého základom zákona negácie negácie (aplikovaného aj na objektívnu realitu) je všeobecnejší dialektický zákon jednoty tendencií nerovnomerného, jednostranného a rovnomerného, všestranného vývoja, pričom za určujúcu pokladá poslednú tendenciu a stanovisko G. I. Bondareva, ktorý interpretuje zákon negácie negácie ako zvláštny prípad špirálovitosti chápanej ako univerzálny zákon vývoja. Napokon A. F. Losev predkladá v záverečnej stati návrh typologizácie negácie, vyčleňujúc ako základné typy negáciu diskretnú (ako najelementárnejšiu, bezobsažnú negáciu), analytickú (nepretržite sa stávajúcu, neobsahujúcu nijakú rozdelenosť), negáciu diferenciálnu (ako negáciu s funkciou prírastku), negáciu integrálnu (akési zjednotenie analytickej a diferenciálnej negácie) a napokon metrickú. Tento návrh na typologizáciu sa stretol tiež s kritickou odozvou v druhej časti zborníka, v otázke typov negácie a ich vzájomného vzťahu s negáciou negácie sa rozchádzajú názory viacerých autorov.

Je veľmi ťažko, ako hovorí aj V. A. Lektorsij v záverečnom hodnotení preferovať a jednoznačne absolutizovať niektorú z koncepcií zborníka, dôležité si je uvedomiť, že arbitrom sa v danom prípade nemôže stať iba filozofia, ktorá je odtrhnutá od špeciálnych prírodných i spoločenských vied, od skúmania vývoja i spoločenskej praxe. Autorom i edičným pracovníkom išlo o to, zafixovať rozličné jestvujúce prístupy a koncepcie zákona negácie negácie, a tým stimulovať analýzu problému na novej úrovni. Na záver varí už len toľko, že čítanie zborníka vyžaduje značnú aktivitu od čitateľa, kto-

rý je nútený neustále konfrontovať odlišné stanoviská, argumentovane ich prijímať, resp. odmietiť, neustále vstupovať do polemiky i so svojimi vlastnými názormi na danú problematiku. V tomto zmysle je čítanie zborníka *Dialektika negácie* aktivizáciou, ba priam výzvou na hlbšie osvojenie problémov zákonov dialektiky. Hlavným prínosom knihy nie je teda vyriešenie

nastolených problémov, ale otváranie horizontov i perspektív pre ich ďalšie rozpracúvanie. A že práve tento moment je pre dialektickú filozofiu nevyhnutný, rovnako ako je pre ňu nevyhnutné nabádanie k prekonaniu akejkoľvek strnulosti, k nezmieriteľnosti so všetkými druhmi dogmatizmu, netreba azda ani pripomínať.

Etela Farkašová